

References

1. Lubs'kyj V. I. Religijeznavstvo: pidručnyk dlja vuziv / V. I. Lubs'kyj. – K.: Vilbor, 1997. – 480 s.
2. Florovskij Georgij. Vostochnye Otcy IV veka [Tekst]: k izucheniju discipliny / G. Florovskij. – Minsk: Izd-vo Belorusskogo Jekzarhata, 2006. – 295 s.
3. Polnoe sobranie tvorenij Svjatogo Otcy nashego Ioanna Zlatousta: v 12 t. / Tvorenije svjatogo Otcy nashego Ioanna Zlatousta, Arhiepskopa Konstantinopol'skogo, v russkom perevide. – SPb.: Izdanie Sankt–Peterburgskaja Duhovna Akademija, 1906. – T.12: Kniga II. – 1332 s.
4. Somin N. V. Obizhat' zastavljajet ljubostjazhanie. Uchenie sv. Ioanna Zlatousta o bogatstve, bednosti, sobstvennosti i milostyne. – M.: Sovremennaja muzyka. 2014. – 262 s. Elektron. analog druk. vid. – Rezhim dostupu: http://www.chri-soc.narod.ru/zlatoust_main.html (data obrashhenija: 25.02.2017).
5. Polnoe sobranie tvorenij Svjatogo Otcy nashego Ioanna Zlatousta: v 12 t. / Tvorenije svjatogo Otcy nashego Ioanna Zlatousta, Arhiepskopa Konstantinopol'skogo, v russkom perevide. – SPb.: Izdanie Sankt–Peterburgskaja Duhovna Akademija, 1901. – T.7: Kniga II. – 912 s.
6. Polnoe sobranie tvorenij Svjatogo Otcy nashego Ioanna Zlatousta: v 12 t. / Tvorenije svjatogo Otcy nashego Ioanna Zlatousta, Arhiepskopa Konstantinopol'skogo, v russkom perevide. – SPb.: Izdanie Sankt–Peterburgskaja Duhovna Akademija, 1896. – T.2: Kniga I. – 959 s.
7. Polnoe sobranie tvorenij Svjatogo Otcy nashego Ioanna Zlatousta: v 12 t. / Tvorenije svjatogo Otcy nashego Ioanna Zlatousta, Arhiepskopa Konstantinopol'skogo, v russkom perevide. – SPb.: Izdanie Sankt–Peterburgskaja Duhovna Akademija, 1904. – T.10: Kniga I. – 992 s.
8. Polnoe sobranie tvorenij Svjatogo Otcy nashego Ioanna Zlatousta: v 12 t. / Tvorenije svjatogo Otcy nashego Ioanna Zlatousta, Arhiepskopa Konstantinopol'skogo, v russkom perevide. – SPb.: Izdanie Sankt–Peterburgskaja Duhovna Akademija, 1898. – T.4: Kniga I. – 906 s.
9. Chichurov I. S. Politicheskaja ideologija srednevekov'ja (Vizantija i Rus'). – M.: Nauka, 1991. – 176 s.
10. Simeon Novyj Bogoslov Prepodobnyj. Tvorenija: v 3 t. / Prepodobnyj Simeon Novyj Bogoslov. – Moskva: Svjato–Troickaja Sergieva Lavra, 1993. – T.1: Slova 1–52. – 467 s.
11. Simeon Novyj Bogoslov Prepodobnyj. Tvorenija: v 3 t. / Prepodobnyj Simeon Novyj Bogoslov. – Moskva: Svjato–Troickaja Sergieva Lavra, 1993. – T.3: Gimny. – 347 s.
12. Dobrotoljubie: v 5 t. – 4-e izd. – M.: Izd-tvo Sretenskogo monastyrja, 2010. – T.5. – 560 s.
13. Grigorij Palama. Besedy (omilii) svjatitelja Grigorija Palamy: v 3 chastjah. Perevel s grech. arhim. Amvrosij (Pogodin). – M.: Palomnik, 1993 (repr. pereizd.: Monreal': Izd. Bratstva prep. Iova Pochevskogo, 1974). – Ch.3. – 256 s.
14. Grigorij Palama. Besedy (omilii) svjatitelja Grigorija Palamy: v 3 chastjah. Perevel s grech. arhim. Amvrosij (Pogodin). – M.: Palomnik, 1993 (repr. pereizd.: Monreal': Izd. Bratstva prep. Iova Pochevskogo, 1974). – Ch.2. – 254 s.
15. Poljakovskaja M. Ja. Vzglyady Nikolaja Kavasily na rostovshhichestvo / M. Ja. Poljakovskaja // Antichnaja drevnost' i srednie veka. – Sverdlovsk, 1976. – Vyp.13. – S.83–96.

Goncharenko D. I., graduate student of philosophy,
Borys Grinchenko Kyiv University (Ukraine, Kyiv),
AliceCooper86@yandex.ua

Socio-economics teaching of eastern-Christian theologians of the Middle Age

The article analyzes the social teaching of the leading Orthodox theologians of the Middle Ages. In the article explores their views on the economic aspect of social teachings: wealth, avarice, usury, private property, poverty, charity. The theological problem of the mutual existence of the material and spiritual in a person is considering. The task of the work is to explore the socio-economic problems unleashed in the teachings of Orthodox theologians of the Middle Ages, which formed the base of the official social concept of the Eastern Church. It is established that in their social teachings, Orthodox theologians of the Middle Ages underline the importance of caring for the spiritual side of human existence and criticize the Christian's desire for material benefits.

Keywords: Orthodoxy, theologians, socio-economic doctrine, wealth, avarice, poverty, usury, private property, state power, subordinates people.

* * *

УДК 14.321.34

Городницький А. В.,
аспірант кафедри англійської філології і філософії
мови ім. професора О. М. Мороховського,
Київський національний лінгвістичний університет
(Україна, Київ), andgorodnyt@ukr.net

ПОТРЕБА РЕАКТУАЛІЗАЦІЇ МОДЕРНОГО ПРОЕКТУ «СУСПІЛЬНИЙ ДОГОВІР» У ПРАКТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ ХХІ СТОЛІТТЯ

Проаналізовано логіку оформлення Модерного проекту «суспільний договір» як теорії: виникнення і генези, сучасного стану і подальших перспектив розвитку. Дослідження здійснюється крізь призму інноваційних в епоху Модерну філософії політичного абсолютизму та лібералізму як основи суспільного договору в Західній філософській доктрині. Особлива увага приділяється оригінальній рецепції суспільного договору в ХХІ столітті у дискурсі практичної філософії (А. Сроменко), що має неабияку значущість для адекватного соціально-філософського аналізу нинішніх глобальних трансформацій в контексті постполітичного гасла «присмерку Європи» (Й. Голлах) як песимістичного і амбівалентного підходу до становлення сучасної Європи за нового глобального устрою.

Ключові слова: лібералізм, суспільний договір, постполітичний суспільний стан, практична філософія, трансформація, ХХІ століття.

Становище сучасної Європи, до складу Союзу якої так прагне Україна, в змінюваному глобальному устрої ХХІ століття потребує звернення до проблем, які постійно «проговорюються» в публічному медіа-просторі, а саме: права людини (чи, за С. Головатим [1] – «людські права») і соціальна справедливість, європейський етос та імперіалізм, постколоніальна політика і національна гідність як цінність Європи, дія міжнародного і публічного права; і поряд – на жаль – ісламський фундаменталізм і тероризм, війни і тоталітарні режими. Тож такий *Модерний європейський проект як суспільний договір* («Social contract»), його оригінальні рецепції в ХХІ столітті, безсумнівно, мають неабияку значущість для адекватного соціально-філософського аналізу нинішніх глобальних трансформацій. Адже, як справедливо відмічає А. Сроменко, за умов «атомної доби» найважливішою проблемою в царині практичної філософії (куди входять, зокрема, соціальна, політична філософія і філософія права) є проблема врегулювання конфліктів як у національній, так і у міжнародній площині. Тому й постає нагальна потреба (і необхідність) переходу до «*нвої консенсуально-дискурсивної парадигми*» [5, с. 10] (яка забезпечувала б здійснення переговорного процесу на основі рівноправних відносин, де єдиним примусом був би лише примус «найвагомішого аргументу»), як до єдиної можливості розв'язання конфліктних ситуацій, коли альтернативою може бути лише глобальна катастрофа.

Щодо теоретико-методологічного підґрунтя статті, зазначимо, що у київській філософській школі протягом останнього десятиліття активно ведеться дослідницька робота по переосмисленню теорії суспільного договору. Ми можемо вказати на праці Г. Аляєва², Р. Кобця³,

¹ Зазначимо, що у статті ми будемо використовувати авторський курсив. – А. Г.

² Аляев Г. Критика теорій общественного договора Джорджем Беркли и Давидом Юмом / Геннадий Аляев // Sententiae. Наукові праці Спілки дослідників модерної філософії (Паскалівського товариства). – III (1.2001). – УНІВЕРСУМ–Вінниця, 2001. – С.108–126.

³ Кобець Р. Іманентна трансценденція приватності: глухі кути українського громадянського суспільства / Р. Кобець // Цінності громадянського суспільства і моральний вибір: український досвід / Зб. наук. праць; відп. ред. А. М. Сроменко, О. О. Кисельова. – К.: Етна–1, 2006. – С.158–170.

С. Пролєсєва і В. Шамрай¹, В. Ляха, Я. Любивога, К. Райда², а також М. Тура³ і О. Хоми [11]. Наразі ліберальні версії суспільного договору детально проаналізовані знаними вітчизняними філософами А. Баумейстером, М. Бойченком, Т. Ящук, А. Лоєм у колективному проєкті «Основи практичної філософії» [10] і, хоча, на думку мислителів, теорію суспільної угоди розробляли не тільки представники ліберальної думки, саме вони надали їй нормативного виміру, що обґрунтовує найглибші основи ліберального суспільства. У контексті ж сучасної філософії права теорії суспільного договору приділяє неабияку увагу український мислитель С. Головатий у своїй новій праці «Про людські права» [1]. У континентальній практичній філософії означена проблема розглядається, наприклад, у доробках Й. Голслаха [2], Д. Зенггааса [4], М. Мазовера [9]. Серед американських політичних філософів можна назвати М. Сендела [12] і Ф. Фукуяму [3]. Якщо ж говорити про ідею реактуалізації Модерної теорії суспільного договору, – в Україні цією проблематикою займається відомий соціальний філософ А. Єрмоленко⁴ в контексті дискурсу комунікативної практичної філософії [5]. Отже, наша розвідка присвячена актуальній проблемі – а саме логіці оформлення суспільного договору як теорії: тобто аналізу його генези, сучасного стану та перспектив розвитку в XXI столітті.

Звернімося до витоків зазначеного проєкту у Модерні. У самих засновках політичного абсолютизму природа справедливого суспільства полягає в «забезпеченні юридичної чинності договорів», тому Т. Гобс запропонував прийняти тезу, що легітимація усіх договорів починається лише «зі встановлення цивільної влади» – достатньої, аби примусити людей дотримуватись їх» [13, с. 111]. Якщо ж для людей природним станом є війна, то людині слід полишити природний стан та шляхом досягнення «домовленості» великої кількості людей поміж собою передавати «волю» кожного з них «якійсь одній людині або ж РАДІ» (тобто державі) [1, с. 95]. Гобс уважає, що не настане «достатня безпека» для людей, допоки не буде встановлено владу [Там само]. С. Головатий, коментуючи ідеї Гобса, зазначає: «Єдиний спосіб установити таку «спільну владу» (котра буде здатною захистити людей від вторгнення чужинців та від шкоди, яку заподіюють їм інші люди, і тим самим створити їм «безпеку») автор убачав у тім, щоб люди самі «віддали свої повноваження і свою силу одній людині або групі людей». <...> У цьому для Гобса реалізувалося «правдиве єднання всіх людей в одній особі». Таке «єднання всіх» досягалось через «договір» [1, с. 96].

¹ Пролєсєва С. В., Шамрай В. В. Витоки ідеї суспільного договору і модерний конструктивізм // Sententiae. Наукові праці Спілки дослідників модерної філософії (Паскальського товариства). – VIII–X (№1–2/2003, 1–2004). – УНІВЕРСУМ–Вінниця. Критика, 2004. – С.257–271.

² Філософські дискурси раціональності / [В. В. Лях, Я. В. Любивий, К. Ю. Райда та ін.]; під ред. В. В. Ляха. – К.: ІФ НАНУ, 2010. – 429 с.

³ Тур М. Легітимаційний потенціал суспільної угоди / М. Тур // Практична філософія. – 2006. – №2. – С.131–141.

⁴ Єрмоленко А. Соціальна етика та екологія. Гідність людини – шанування природи. Монографія / Анатолій Єрмоленко. – К.: Либідь, 2010. – 416 с.

В цілому сучасний дискурс політичної філософії і філософії права наголошує здебільшого на наступному тлумаченні вчення Гобса: по–перше, крайнощі Гобсової доктрини утверджують адекватність *самовладдя*; по–друге, «самовладдя, самовладство, самовілля, самодержавство – це відверта *сваволя*. Це *тиранія*» [1, с. 104]; по–третє, континентальна Європа, запозичивши і вульгаризувавши образ *левіатана*, створили «жахливе явище тоталітаризму як такого або тотальної держави» [14, р. 71]; по–четверте, у другій половині ХХ ст. подібні форми тоталітарного режиму виникли в багатьох країнах, розташованих майже на всіх континентах світу. Отже, Гобс створив інноваційну ідеально–договірну модель суспільства, виражену у філософії політичного абсолютизму. На нашу думку, *популярність ідеї філософа в постполітичному глобалізованому соціумі ХХІ ст. свідчить про крах основних настанов ліберальної філософії*, але для підтвердження цієї тези нам слід здійснити аналітику суспільного договору у філософії лібералізму.

Так, лібералізм як основа суспільного договору в Західній філософській доктрині виступає привабливою альтернативою Гобсівського репресивного абсолютизму. Згідно з Дж. Локом, «стан, у якому люди перебувають за природою, є стан абсолютної свободи», це «стан рівності» [8, с. 10]. На думку С. Головатого, «найвагомішою визнають ту особливість теоретичної спадщини Лока, котру сприймають як початок ліберальної, а отже – антиабсолютистської інтелектуальної традиції. <...> Для всього світу вона становить цінність саме як «*вихідна лібералізму*» [1, с. 125]. На наш погляд, Дж. Лок фактично створює єдиний критерій легітимності політичної влади, постулюючи ідею «мовчазної» згоди як основи ліберального суспільного договору в новоевропейській філософії. Щодо сучасної критики лібералізму як філософії доречно згадати інтерв'ю Ф. Фукуяма від 20 березня 2016 р. [3], у якому політичний філософ заявляє: «Я не вважаю, що коли–небудь взагалі існувала епоха лібералізму. Лібералізм ніколи не був самодостатнім, він завжди існував разом з певним економічним устроєм. Потрібні також певні чітко визначені культурні умови, деякі з них стали проблематичними. Окрім того, виробництво електроенергії і дефіцит демократії пов'язані одна з одною. Багаті сировинними ресурсами країни здатні тримати податки на високому рівні. Але тільки прибутки від продажу сировини знижуються, вони опиняються в глибокій кризі. Це можна бачити на прикладі Росії. Для демократій це перевага, оскільки авторитарні країни втрачають в результаті свою привабливість і вже не виглядають як альтернатива лібералізму. Проте ліберальні суспільства в усьому світі здають свої позиції» [3, с. 5]. Тож постає логічне питання: чи наближується епоха лібералізму до свого кінця? Є тема для розмислів.

Звернімося до подальшої трансформації теорії суспільного договору в континентальних демократичних проєктах Модерну. У цьому контексті цікавим є факт, що становище з популярністю суспільного договору кардинально змінилося за революційних часів. Адже протягом одного лише десятиліття (1789–1799) суспільний договір витримав 32 (!) видання, а викладені у ньому ідеї набули широкого суспільного

резонансу. Український філософ і перекладач О. Хома пропонує нашому розгляду блискучий твір–глумачення основ філософії Ж.–Ж. Руссо в цілому і його теорії суспільного договору¹ зокрема [11]. «Слід підкреслити велике значення для Руссо ідей Д. Лока, котрий теж був прихильником невідчужуваності суверенітету, хоча й наполягав на представницьких формах реалізації законодавчої влади; врешті–решт, Руссо теж з часом довелося визнати правомірність представницької демократії, яка у *СУ* здобуває лише негативну оцінку» [11, с. 223]. Утім, на думку С. Головатого, праці Руссо «водночас притаманна доволі виразна відмінність: Руссо проголошує радикальний – за сутністю цілком новий – постулат, чим кидає виклик всім попереднім політичним ученням» [1, с. 128]. Таким викликом була теза Руссо про те, що «людина народжується вільною; але повсюди вона – у кайданах» [11, с. 3]. Так, Руссо категорично не погоджувався з багатьма своїми попередниками: із Гобсом, який «сприймав людський рід за худобу», поділену на «череда» із власним «пастухом» у кожній, який стереже її для того, щоб зжерти; із Калігулою, який стверджував, що царі є богами, а люди – бидлом; із Аристотелем, який вважав, що «люди, поза всяким сумнівом, від природи є рівними, але деякі народжуються для того, аби бути рабами, а деякі – аби панувати» [11, с. 4–7]. Між тим автор «робив однозначний висновок: *сила не створює права*; <...> ми повинні коритися лише владі законного походження» [1, с. 130]. Наразі «основу будь–якої, що існує поміж людей, влади законного походження становить домовленість» [11, с. 4]. На наш погляд, Руссо виходить із ідеї свободи людини за фактом свого народження, це, власне, і становить сутність природного (апріорі безумовного) права людини на свободу. Згадаймо: у «Всесвітній Декларації людських прав» від 1948 р. перший пункт виходить саме з постулату, що усі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності й правах.

На думку О. Хоми, якщо ж спробувати віднайти найспецифічнішу рису, притаманну *СУ*, то нею, мабуть, буде *ідея абсолютної влади і свободи суверена – політичного тіла*. Саме ця ідея, у поєднанні з радикальним егалітаризмом представника «третього стану», є основою всіх характерних особливостей трактату Руссо» [11, с. 225]. *Суспільний договір*, зокрема, ще й передбачає розуміння всього правового й соціального ладу як такого, що *визнає рівність суб'єктів права*, свободу громадян у всіх сферах соціального життя й обов'язковості соціальних, зокрема, правових норм для кожного члена соціуму як члена держави.

Логіка нашої розвідки вимагає рецепіювати також ідею «гіпотетичного» суспільного договору у філософії І. Канта. Так, для мислителя–трансценденталіста суспільний договір, який визначає наші права, насправді ніколи не відбувається: він гіпотетичний, це ідея розуму. Здійснено роз'яснення. На відміну від своїх попередників (приміром, Лока), Кант розуміє цей універсальний «контракт» інакше. Хоча легітимний уряд має бути заснований на колективному договорі, цей договір «не має потреби уявляти як факт (більше того, як такий, він узагалі неможливий!)». Філософ

¹ О. Хома у своїй праці вживає термін «суспільна угода» як аббревіатуру «*СУ*». Ми, цитуючи його працю, будемо послуговуватись позицією автора.

стверджує, що первинний договір «всього лише ідея розуму» [12, с. 166], називаючи такий договір «ідеєю розуму, котра, однак, має практичну реальність у тому сенсі, що договір накладає на кожного законодавця обов'язок видавати свої закони таким чином, щоб вони могли виходити з об'єднаної волі народу, і що на кожного підданого, оскільки він бажає бути громадянином, слід дивитись так, ніби то він поряд з іншими дав згоду на ці закони» [6, с. 47]. Отже, Кант висновує: цей *гіпотетичний квазіакт колективної згоди* і є «тест на правильність кожного суспільного закону» [6, с. 47]. Проте, як відомо ще з класичної теорії Модерну, суспільний договір люди укладають, щоб об'єднатися в одну макроспільноту заради захисту життя, свободи та власності кожного індивіда, саме тому І. Кант розглядає *суспільний договір* не як джерело держави (якою вона є), а як закон і принцип держави, якою вона має бути.

Щодо подальшого розвитку теорії суспільного договору, можна стверджувати, що сама його ідея є за своєю внутрішньою логікою революційною, а *уявлення мислителів Модерну щодо довірливого характеру угоди про створення суспільства* і держави апріорі припускає можливість критичного переформулювання. Тож у своєму загальному поступі традиція суспільного договору призводить до оформлення абсолютистських теорій «поліцейської» держави (Н. Макіавеллі, Т. Гобс, С. Пуфендорф), засновків філософії лібералізму (Дж. Лок, І. Кант) і революційної демократії (Ж.–Ж. Руссо, марксизм).

Якщо ж звернути увагу на трансформацію демократичних ідей Модерну в сучасному соціумі, доречно ще раз звернутися до позиції Ф. Фукуями, який у своїй резонансній статті «Кінець історії», як відомо, зробив у ХХ ст. певний інноваційний прогноз. А що з цього приводу думає зараз сам автор? «Я мав на увазі процес модернізації – наприклад, коли країни з аграрних перетворюються в індустріальні суспільства. *Що буде в кінці модернізації?* Прогресивні інтелектуали стверджували, що в кінці історії буде комунізм. Для них це була вища форма людського розвитку. Я вважав це помилкою. На мою думку, *історичний розвиток завершується в формі капіталістичної, ліберальної демократії*. Я, як і раніше, вважаю це правильним» [3, с. 6]. Отже, «*сучасна ліберальна демократія має принципову проблему*: вона пропонує економічний успіх і безпеку, але вона не створює гордість, спільноту чи ідентичність. Це є фундаментальним викликом для ліберальної демократії» [3, с. 7].

У річницю вище зазначеного цілком логічним видається концептуальний перехід до аналізу потреби «перевідкриття» модерних теорій суспільного договору у дискурсі сучасної соціальної і політичної, тобто практичної філософії. На наш погляд, основні проблеми сучасного глобалізованого соціуму в цілому і України зокрема, полягають, передусім у порушенні людських прав, принциповій неможливості егалітаризму (у сенсі «рівності усіх громадян»), обмеженості поняття «громадянського устрою» в кожній державі та фактичній неможливості належної його реалізації, послабленні впливу поняття «міжнародного права», «універсального союзу миру» та проблемі співставлення його з актуальними регіональними поняттями свободи,

сучасному постколоніальному етосі крізь призму модерної ідеї «насилля колоністів» (І. Кант) і його наслідках для світової спільноти. «Хто сказав, що демократія завжди має вигравати?» – таке провокаційне питання подибуємо ми у статті М. Мазовера [9, с. 401]. «Переважа, якою Європа опікується вже впродовж дуже тривалого часу, підштовхнула її до того, щоб виставити себе як володарку світу й поводитися з рештою представників людства так, наче вони були створені винятково для потреб Європи» [4, с. 472], – така дискусійна заява змушує критично ставитися до сучасних векторів філософії постколоніалізму та його наслідків. Адже основні способи врегулювання конфліктних ситуацій у сучасній політичній традиції є такими, що задають стратегію альтернативним варіантам політичних режимів, зокрема тоталітаризму і демократії. Приміром, Ф. Фукуяма говорить: «Я не вважаю, що коли-небудь взагалі існувала епоха лібералізму. Лібералізм ніколи не був самодостатнім, він завжди існує разом з певним видом демократії і певним економічним устроєм. Потрібні також певні культурні умови, деякі з них стали проблематичними» [3, с. 4]. Та й після терактів 11 вересня 2001 р. (та й 13 листопада 2015 р.) *інтелектуали більше не мислять ліберально-демократичну ідею прогресу людства у бік універсальних цінностей Заходу*, адже у XXI ст. поділ світу на «перший», «другий» та «третій» майже втратив змістовне навантаження. Зараз *доречно групувати країни*, спираючись не на їх політичні та економічні системи, не за рівнем економічного розвитку, а *виходячи з культурних та цивілізаційних критеріїв*. У цьому річизі адекватно висловлюється К. Вігандт: «з огляду на довготривалу боротьбу за новий світовий порядок за часів глобалізації ми мусимо чітко зафіксувати висновок: *має сенс насамперед відстоювання небагатьох універсальних цінностей, таких як гідність людини, свобода, рівність і демократія*. При цьому варто зберегти на нашій планеті максимум культурного розмаїття» [7, с. 30].

Сучасна Європа, зрозуміло, має надзвичайно багато проблем. Ф. Фукуяма, наприклад, убачає дві кризи: «криза євро і криза біженців. В умовах кризи всі повертаються до національної солідарності і діють за рахунок інших. Я не впевнений, що Європа у сфері інтеграції просунеться далі того рівня, на якому вона сьогодні перебуває. Але я налаштований дуже песимістично, оскільки я вважаю, що *європейські інститути дуже складно відмінити*. Євросоюз буде і далі переходити від кризи до кризи, але він буде існувати» [3, с. 7]. Сучасний філософський дискурс, на думку Г. Йоаса, почасти відраджує уявляти Європу за моделлю національної держави «як територіальної, політичної та культурної єдності у світі, яка відмежовує себе від інших та протиставляється їм. Це було би повторенням фатального внутрішнього європейського розвитку XIX та XX століття у світовому масштабі» [7, с. 511].

На жаль, з ціннісним відновленням примату держави на світовій арені цілком відновилося як «прапор дипломатії» і «прагнення посилити владу» [2, с. 8]. Вже минули постмодерністські сподівання, з допомогою яких, як гадали, Європейський Союз набуде авторитету в решті світу, – зазначає Й. Голслах,

говорячи про «присмерк Європи» XXI століття. Держава не захищає більше національних інтересів і не набуває впливу, проповідуючи права людини, покладаючись на міжнародні організації або намагаючись надати в міжнародному порядку денному більшого значення таким новим викликам, як глобальне потепління. Тож «за нового глобального устрою Європа постає як педантичний маяк постмодернізму, але скелю, на якій він стоїть, повільно розмиває неприязне море коло його підніжжя» [2, с. 10]. Адже «нині, коли світ стає єдиною гігантською ареною, де держави–загарбниці борються за вплив, глухота переважає над роздумами» [2, с. 11]. Мабуть, саме такий хід подій передбачив у XX столітті С. Гантінгтон, висунувши вже зараз класичну ідею «зіткнення цивілізацій».

У світлі вище зазначеного, підсумуємо. *Сучасний глобалізований світ вже впритул підійшов до необхідності створення нового світового порядку, який буде заснований на пріоритеті конвенціональних інтернаціональних інтересів, загальних для всього людства*. І саме для реалізації даної інтенції буде потрібен новий, переосмислений і «перевідкритий» наново суспільний договір. Коли йдеться про подальший розвиток українського суспільства як «нації, що запізналася», чи як нації, що «наздоганяє модернізацію» (А. Єрмоленко), слід мати на увазі: будуть відтворюватись як традиційні для модерного суспільства конфлікти, так і ті, що належать вже до постполітичного суспільного стану. Тому й необхідний детальний аналіз трансформації проекту суспільного договору на теренах макроетики універсалізації, раціоналізації та модернізації з *переходом до постконвенціональної етики з її апіорі демократичним потенціалом*. Отже, саме специфіці посткласичних рецепцій суспільного договору, зокрема, його дискурс–етичному обґрунтуванню в умовах глобальних трансформацій сучасного соціуму, крізь призму європейських та українських практик, будуть присвячені наші подальші дослідження.

Список використаних джерел

1. Головатий С. Про людські права. Лекції. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. – і–ххv, 760 с. (додатки: бібліографія; глосарій).
2. Голслах Й. Сила раю. Як Європа може бути попереду в азійському сторіччі; [пер. з англ. П. Тарашука]. – К.: Темпора, 2016. – 354 с.
3. Демократия не создает идентичность: Беседа с американским политологом Фрэнсисом Фукуямой: 20.03.2016 (Михаэль Туман, Томас Асхойер). – URL: <http://inosmi.ru/politic/20160320/235774459.html>
4. Зентгаас Д. Реалії культурних битв // Культурні цінності Європи; за ред. Ганса Йоаса і Клауса Вігандта; [пер. з нім.]. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2014. – С.471–496.
5. Єрмоленко А. Комунікативна практична філософія. Підручник. – К.: Лібра, 1999. – 488 с.
6. Кант І. К вечному миру // Собрание сочинений в восьми томах. Т.7; [под общей ред. А. В. Гулыги]. – М.: ЧОРО, 1994. – С.5–56.
7. Культурні цінності Європи / за ред. Ганса Йоаса і Клауса Вігандта; [пер. з нім.]. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2014. – 552 с. (Бібліотека Європейського Форуму).
8. Лок Дж. Два трактати про врядування; [пер. з англ. О. Терех, Р. Димерець]. – К.: Вид–во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 265 с.
9. Мазовер М. Темний континент – Європа й тоталітаризм // Культурні цінності Європи; [за ред. Ганса Йоаса і Клауса Вігандта. – Пер. з нім.]. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2014. – С.389–408.
10. Основи практичної філософії: підручник / А. М. Лой, А. О. Баумейстер, Т. І. Яшук та ін. – К.: Видавничо–поліграфічний центр «Київський університет», 2011. – 531 с.

11. Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду, або Принципи політичного права; [склад., пер. з фр., закл. Ст., комент., довідк. м-ли О. Хомі]. – [К.]: Port-Royal, 2001. – 348 p.

12. Сэндел М. Справедливість. Як поступати правильно? Пер. с англ. А. Калинина. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2013. – 352 с.

13. T. Hobbes [Leviathan] Hobbes's Leviathan // With an essay by late W. G. Pogson Smith. – Repr. from ed. of 1651. – Oxford: Clarendon Press, 1909. – 557 s.

14. Schmitt C. The Leviathan in the State Theory of Thomas Hobbes : meaning and failure of a political symbol // Westport, Conn. [e. a.]: Greenwood Press, 1966. – P.20–45.

References

1. Golovatyj S. Pro ljuds'ki prava. Lekcii'. – K.: DUH I LITERA, 2016. – i–xxv, 760 s. (dodatky: bibliografija; glosarij).

2. Golslah J. Syla raju. Jak Jevropa mozhe buty poperedu v azijs'komu storichchi; [per. z angl. P. Tarashhuka]. – K.: Tempora, 2016. – 354 s.

3. Demokratija ne sozdaet identichnost': Beseda s amerikanskim politologom Frjensisom Fukujamoj: 20.03.2016 (Mihajel' Tuman, Tomas Asshojer). – URL: <http://inosmi.ru/politic/20160320/235774459.html>

4. Zeng'gaas D. Realii' kul'turnyh bytv // Kul'turni cinnosti Jevropy; za red. Gansa Joasa i Klausy Vig'andta; [per. z nim.]. – K.: DUH I LITERA, 2014. – S.471–496.

5. Jermolenko A. Komunikatyvna praktychna filosofija. Pidruchnyk. – K.: Libra, 1999. – 488 s.

6. Kant I. K vechnomu miru // Sobranie sochinenij v vos'mi tomah. T.7; [pod obshhej red. A. V. Gulygi]. – M.: ChORO, 1994. – S.5–56.

7. Kul'turni cinnosti Jevropy / za red. Gansa Joasa i Klausy Vig'andta; [per. z nim.]. – K.: DUH I LITERA, 2014. – 552 s. (Biblioteka Jevropejs'kogo Forumu).

8. Lok Dzh. Dva traktaty pro vrjaduvannja; [per. z angl. O. Tereh, R. Dymerec']. – K.: Vyd-vo Solomii' Pavlychno «Osnovy», 2001. – 265 s.

9. Mazover M. Temnyj kontyent – Jevropa j totalitaryzm // Kul'turni cinnosti Jevropy; [za red. Gansa Joasa i Klausy Vig'andta. – Per. z nim.]. – K.: DUH I LITERA, 2014. – S.389–408.

10. Osnovy praktychnoi' filosofii': pidruchnyk / A. M. Loj, A. O. Baumejster, T. I. Jashhuk ta in. – K.: Vydavnycho-poligrafichnyj centr «Kyj'vs'kyj universytet», 2011. – 531 s.

11. Russo Zh.–Zh. Pro suspil'nu ugodu, abo Pryncypy politychnogo prava; [sklad., per. z fr., zakl. St., koment., dovidk. m-ly O. Homy]. – [K.]: Port-Royal, 2001. – 348 p.

12. Sjendel M. Spravedlivost'. Kak postupat' pravil'no? Per. s angl. A. Kalinina. – M.: Mann, Ivanov i Ferber, 2013. – 352 s.

13. T. Hobbes [Leviathan] Hobbes's Leviathan // With an essay by late W. G. Pogson Smith. – Repr. from ed. of 1651. – Oxford: Clarendon Press, 1909. – 557 s.

14. Schmitt C. The Leviathan in the State Theory of Thomas Hobbes : meaning and failure of a political symbol // Westport, Conn. [e. a.]: Greenwood Press, 1966. – P.20–45.

Horodnytskiy A. V., PhD student of department of English Philology and Philosophy of Language, Kyiv National Linguistic University (Ukraine, Kyiv), andgorodnyti@ukr.net

The need for reactualization of the Modernity project of «social contract» in the practical philosophy of the XXI century

The article analyzes the logic of designing of the Modern social contract as a theory, namely the origin and genesis of the project, especially its liberal versions, current state of the social contract and future prospects of its development. Research is carried out in the light of the innovative ideal–contract model of society in the era of Modernity, as expressed in the philosophy of political absolutism and liberalism as the basis of the social contract in the Western philosophical doctrine.

Thus, this research focuses on the original receptions of the social contract in the twentieth century in the discourse of practical philosophy (A. Yermolenko) that have exceptional importance for an adequate social and philosophical analysis of global transformations in the current context of the postpolitical slogan «The Decline of the West» (J. Holslag) as a both pessimistic and ambivalent approach to the situation of contemporary Europe in the new system of global order.

Keywords: liberalism, social contract, postpolitical social condition, practical philosophy, transformation, XXI century.

* * *

УДК 316.33

Дроботенко М. О., кандидат філософських наук, докторант кафедри філософії, Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди (Україна, Харків), Marushka85@i.ua

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СУЧАСНИХ ФІЛОСОФСЬКИХ СПІВТОВАРИСТВ

Сучасні практики філософування пов'язані з формуванням нових форм філософських об'єднань – філософських клубів, кафе, філософського консультування та ін. Їх діяльність свідчить про становлення мережі популярних неакадемічних структур, які покликані сприяти поширенню філософського знання та філософської культури. Освітньо-виховний та соціальний потенціал сучасних філософських об'єднань реалізується наступним чином: популяризація філософської культури та філософського знання, як один з різновидів громадських об'єднань вони сприяють становленню та розвитку громадянського суспільства, здійсненню терапевтичної функції та ін. Однією з особливостей сучасних філософських спільнот є експериментування з форматами участі та залучення сучасних мистецьких практик, деякі філософські об'єднання позиціонують себе як альтернатива таким традиційним соціальним інститутам як сім'я, релігійна громада та ін.

Ключові слова: філософські об'єднання, філософські кафе, філософська терапія, функціональний потенціал.

Соціальний вплив філософії можна трактувати по-різному: з одного боку філософія соціально руйнівна – вона оспорує соціальні та релігійні конвенції, спонукає людей виходити зі співтовариств, щоб знайти себе у просторі поза суспільством та будь-якими соціальними об'єднаннями; з іншого – філософія соціально творча: дестабілізуючи традиційні форми, філософ створює нові форми спільності, пропонує нові альтернативи. Соціальну історію філософії можна розглядати саме через призму формування філософських груп, співтовариств, філософських об'єднань. Нині цей аспект набуває чималої популярності. Р. Колінз зокрема, наполягав на тому, що «історію філософії можна прослідкувати через надзвичайно малу кількість соціальних груп», які дослідник виділяв для зіставлення. Його теоретичний підхід виходив з того, що ідеї виникають не як окремі монади в голові людей, але і між людьми, в розмові. Таким чином, ідеї розвиваються в системі взаємодії, від так найцікавіше питання історії філософії – питання організації філософських шкіл та співтовариств. Сама постать філософа трактується дослідником як «організаційний лідер» [2, с. 4]. Сучасний підйом філософії, формування нових практик філософування пов'язаний з розвитком нових філософських об'єднань та напрямків: об'єднання нових сучасників стоїків (Stoa), філософські співтовариства – Сократа, епікуріців, скептиків, Platonic, Sci-бари [6]. Фактичність існування останніх та їх швидке поширення та розгалуження вимагає осмислення їх освітнього та вихованого потенціалу, визначення функціональних перспектив та обмежень, адже вони представляють одну з форм філософської освіти для дорослих та молоді поза інституціалізованою системою освіти, як форма розширення освітньої спрямованості філософії за межі академічних форм і практик.

Розгляд сучасних філософських об'єднань та їх освітніх інтенцій вимагає прояснення поняття «філософські об'єднання/спільноти» та і власне проблемного поля філософії, як вона представляється тими чи іншими новоутвореннями.

За початкове визнання слова «спільнота (об'єднання)» можна взяти наступне – добровільне об'єднання